

Krystyna Leśniak-Moczuk

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0001-7032-9205

DOI: <https://doi.org/10.35464/1642-672X.PS.2023.2.01>

Kształcenie pracowników socjalnych w uczelniach w Polsce

Education of social workers at higher schools in Poland

ABSTRACT: The text discusses the education system of social workers at Polish universities

KEYWORDS: social workers – training – higher schools.

STRESZCZENIE: Tekst omawia system kształcenia pracowników socjalnych w uczelniach polskich.

SŁOWA KLUCZOWE: pracownik socjalny – kształcenie – szkolnictwo wyższe.

Wprowadzenie

Setna rocznica instytucjonalizacji socjologii w 2020 r. była bezpośrednią motywacją do przeprowadzenia badań empirycznych z punktu widzenia kształcenia socjologów w polskich uczelniach. Spośród wielu nowych kierunków powoływanych w ramach dyscypliny socjologia, jednym z najpopularniejszych jest praca socjalna.

Kształcenie w dziedzinie pracy socjalnej rozpoczęto w ramach specjalności na kierunku socjologia. Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego zapoczątkował magisterską specjalność pracy socjalnej przy studiach socjologicznych w roku akademickim 1988/1989. Kierował nią prof. dr hab. Krzysztof Frysztacki. Był to początek pracy socjalnej na polskich uczelniach.

Od 2006 r. z mocy Ustawy o pomocy społecznej zaistniała konieczność wyodrębnienia pracy socjalnej jako kierunku, która wcześniej była specjalnością na kierunku socjologia. Zabieg ten wynikał z potrzeby nabywania uprawnień do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, których nie dawała specjalność. Praca socjalna jednak już wcześniej została wprowadzona jako kierunek na studiach licencjackich. Pionierem w tej dziedzinie był Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie uruchomiono w 1992 r. pierwsze w Polsce Studium Pracy Socjalnej pod kierownictwem Anny Michalskiej. Z okazji jubileuszu 25-lecia kształcenia w kierunku pracy socjalnej obchodzonego uroczyste w 2017 r. została wydana monografia: *Wielość spojrzeń na istotę pracy socjalnej w teorii i praktyce* pod redakcją Anny Michalskiej. Na Uniwersytecie Śląskim w 1993 r. powstało Studium Pracy Socjalnej pod kierownictwem Kazimiery Wódz.

Celem artykułu jest ukazanie kondycji kierunku praca socjalna z perspektywy zainteresowania studiowaniem i efektami kształcenia pracowników socjalnych z punktu widzenia studentów, absolwentów i nauczycieli akademickich.

Przedmiotem artykułu jest nakreślenie metodyki badawczej, wskazanie uczelni publicznych i niepublicznych prowadzących kierunek praca socjalna oraz specjalności na tym kierunku, charakterystyka dynamiki zmian liczby studentów studiujących na kierunku praca socjalna w latach 2012/2013 i 2017/2018 na tle kierunku socjologia, a także zaprezentowanie oczekiwań studentów po zdobyciu wykształcenia w kierunku pracownika socjalnego i możliwości realizacji kariery zawodowej doktorantów i absolwentów pracy socjalnej.

W procesie badawczym zebrano materiały zastane o wymiarze historycznym oraz materiały wywołane w autorskich empirycznych badaniach jakościowych i ilościowych.

Dla zapewnienia jakości badań empirycznych zastosowano triangulację technik badawczych polegającą na pozyskiwaniu danych za pomocą wielu technik łączących badania ilościowe i jakościowe, pozwalających na porównywanie i łączenie wyników. Do analizy danych niezbędnych do wypracowania wniosków w zakresie kształcenia socjologów w Polsce zastosowano metodę badawczą Desk Research opartą na źródłach zastanych, polegającą na przetwarzaniu danych, weryfikacji i kompilacji materiałów ze źródeł wtórnych. Efektem analizy Desk Research jest diagnoza stanu zjawisk i procesów społecznych w badanym obszarze, charakterystyka wszystkich elementów składowych oraz opis i weryfikacja działań podejmowanych przez stosowne instytucje w badanych obszarach.

Stosując metodę badawczą Desk Research, analizowano zapisy ze źródeł danych zawartych w dokumentach statystyki publicznej, analizach, spra-

wozdaniach, publikacjach, rocznikach statystycznych i ze źródeł wewnętrznych dokumentów badanych podmiotów. Dane ze statystyk publicznych pozyskano z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Warszawie, Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie, Urzędu Statystycznego w Rzeszowie, Urzędu Statystycznego w Gdańsku. Materiały i dane z badanych uczelni pozyskiwano drogą elektronicznego dostępu do informacji zamieszczanych na stronach internetowych i za pomocą rozmów telefonicznych. Zastosowano także technikę ankiety rozsyłanej drogą e-mailową z wykorzystaniem narzędzia kwestionariusza ankiety skierowanej do 138 szkół wyższych (18 uniwersytetów państwowych, 12 innych uczelni państwowych, 3 uczelni kościelnych, 36 państwowych wyższych szkół zawodowych i 69 uczelni niepublicznych, które kształcą lub kształciły w dyscyplinie socjologia). W ramach techniki ankiety kwestionariusze z pytaniami otwartymi wysłano e-mailowo do 841 nauczycieli akademickich socjologii zatrudnionych w szkołach wyższych. Kwestionariusz ten dostępny był również na internetowym portalu ankieta+. Na tym samym portalu zamieszczono drugi kwestionariusz kierowany do studentów, doktorantów i absolwentów kierunków w ramach dyscypliny socjologia. Link do tego kwestionariusza przekazano w aplikacji Messenger do instytutów socjologii z prośbą o zawieszenie na ich portalach społecznościowych. Studenci i doktoranci mieli także możliwość otrzymania pliku z tym kwestionariuszem za pośrednictwem swoich wykładowców, do których trafił e-mailowo. Otrzymano 102 wypełnione ankiety przez pracowników naukowych i 144 ankiety przez studentów, doktorantów i absolwentów.

Interpretacja materiałów zastanych i wywołanych, analiza danych statystycznych, opracowana typologia wyników autorskich badań jakościowych przeprowadzonych wśród studentów, doktorantów i absolwentów oraz pracowników naukowych z każdego ośrodka akademickiego w kraju, dostarczając aktualnej wiedzy, pozwoliła na niezwykle wnikliwy ogląd badanych zagadnień, na podstawie których można formułować diagnozy i rekomendacje¹.

Kierunek praca socjalna na uczelniach publicznych i niepublicznych

Coraz powszechniejsze tworzenie kierunku pracy socjalnej na uniwersytetach, w innych publicznych uczelniach, w państwowych wyższych szkołach zawodowych i w wyższych szkołach niepublicznych w czasach zmniejszania zain-

¹ Artykuł powstał na podstawie autorskiej monografii: K. Leśniak-Moczuk, *Kształcenie socjologów w uczelniach publicznych i niepublicznych w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021.

teresowania studiami humanistycznymi i społecznymi okazało się zbawienne dla uczelni borykających się ze spadkiem naboru na socjologię. Dydaktyka kierunku praca socjalna na prowadzona jest przez socjologów posiadających w swoim dorobku zagadnienia z zakresu polityki społecznej i specjalistów spoza uczelni zdobywających doświadczenie w instytucjach pomocy społecznej.

Spośród 18 uniwersytetów państwowych połowa prowadziła kierunek praca socjalna w badanych latach akademickich 2012/2013 i 2017/2018. Kierunek praca socjalna został utworzony na Uniwersytecie Opolskim w 2007 r., na Uniwersytecie Warszawskim w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji i na Uniwersytecie Łódzkim w 2008 r., na Uniwersytecie Rzeszowskim i na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w 2011 r., a na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Wrocławskim w 2012 r. W ośmiu uniwersytetach nie powołano kierunku praca socjalna, są to: Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Zielonogórski.

Spośród kościelnych szkół wyższych o prawach publicznych kierunek praca socjalna prowadzono na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II od 2010 r., na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie od 2011 r., i w Akademii *Ignatianum* w Krakowie od 2008 r.

Kierunek praca socjalna funkcjonował także na innych uczelniach publicznych: w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Pracy Socjalnej od 2006 r., w Akademii Pomorskiej w Słupsku od 2010 r., i w Uniwersytecie Humanistyczno-Przyrodniczym im. Jana Długosza w Częstochowie od 2012 r. W badanych latach akademickich 2012/2013 i 2017/2018 spośród 11 innych uczelni państwowych kształcących w dyscyplinie socjologia tylko na jednej funkcjonował kierunek praca socjalna.

W wyższych szkołach zawodowych kierunek praca socjalna w dyscyplinie socjologia, dający uprawnienia zawodowe pracownika socjalnego, cieszy się większą popularnością niż kierunek socjologia. Został on utworzony w 10 wyższych szkołach zawodowych, a funkcjonuje w dziewięciu: w Państwowej Wyższej Szkole Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży i w Państwowej Uczelni Stanisława Staszica w Pile od 2011 r., w Państwowej Wyższej Szkole Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu od 2013 r., w Małopolskiej Uczelni Państwowej im. rotmistrza Witolda Pileckiego w Oświęcimiu od 2014 r., w Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku od 2015 r., w Państwowej Uczelni Zawodowej im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie od 2017 r., w Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej w Nowym Targu od 2018 r. i w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie od 2017 r. Uczelnia Państwowa im.

Jana Grodka w Sanoku oprócz funkcjonującego od 2008 r. kierunku praca socjalna utworzyła w 2015 r. kierunek praca socjalna z elementami organizacji i zarządzania. Państwowa Uczelnia im. Stefana Batorego w Skierniewicach otrzymała zgodę na otwarcie kierunku praca socjalna w 2010 r., ale nigdy go nie uruchomiono z powodu braku chętnych. W okresie siedmiu lat (2012–2019) spośród 11 państwowych wyższych szkół zawodowych, w sześciu uruchomiono kierunek praca socjalna, a kierunek socjologia funkcjonuje jedynie w dwóch. Praca socjalna przyciąga więcej chętnych na studia aniżeli socjologia, szczególnie w lokalnych niewielkich uczelniach.

W 2020 r. spośród niepublicznych szkół wyższych kształcących w dyscyplinie socjologia jedynie w czterech funkcjonował kierunek praca socjalna. Były to: Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Krakowska Akademia Frycza Modrzewskiego w Krakowie, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Lesznie oraz Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu.

Na kierunku praca socjalna powoływane są specjalności, specjalizacje, moduły tematyczne, które ewoluują. W ankietach otrzymanych pocztą e-mailową we wrześniu 2020 r. z kilku uczelni prowadzących ten kierunek podawano specjalności, które funkcjonują oraz te, które uległy likwidacji. Informacje o aktualnych specjalnościach zebrano także ze stron internetowych uczelni, które prowadziły specjalności i zamieszczały o nich dane.

Z trzech uniwersytetów zebrano następujące dane. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu na kierunku Organizacja opieki nad osobą starszą prowadził specjalność praca socjalna. W Uniwersytecie Opolskim na kierunku praca socjalna prowadzono specjalność problemy społeczne, a w Uniwersytecie Wrocławskim – służby socjalne.

W uczelniach katolickich wprowadzono wiele specjalności. W Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II na kierunku praca socjalna funkcjonowały specjalności: opieka nad dzieckiem i rodziną oraz profilaktyka społeczna i wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem, a na kierunku praca socjalna i ekonomia społeczna – specjalności: diagnoza społeczna i budowanie strategii, readaptacja i integracja społeczna. Jeszcze więcej specjalności utworzono w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie: praca socjalna z rodziną i dzieckiem, praca socjalna z osobami starszymi, praca socjalna z osobami chorującymi psychicznie, praca socjalna wobec sytuacji kryzysowych w społeczeństwie i kuratela społeczna.

W państwowych wyższych szkołach zawodowych także uruchomiono szereg specjalności. W Państwowej Uczelni Zawodowej w Ciechanowie funkcjonowały specjalności praca socjalna w pomocy społecznej oraz praca socjal-

na w obszarze przemocy i uzależnień; W Państwowej Wyższej Szkole Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu – doradca socjalny i asystent rodziny oraz asystent osoby starszej i/lub osoby niepełnosprawnej; w Małopolskiej Uczelni Państwowej im. rotmistrza Witolda Pileckiego w Oświęcimiu – praca socjalna z osobami starszymi i wsparcie rodzinne z mediacjami; w Państwowej Uczelni Stanisława Staszica w Pile – coaching i mentoring, interwencja kryzysowa z elementami terapii oraz praca socjalna z jednostką i grupą; w Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku – asystent rodziny i koordynator pieczy zastępczej, wsparcie osoby z niepełnosprawnością i seniora, kuratela sądowa z mediacją, resocjalizacja z profilaktyką społeczną; w Uczelni Państwowej im. Jana Grodka w Sanoku na kierunkach: Praca socjalna oraz praca socjalna z elementami organizacji i zarządzania – praca socjalna z resocjalizacją, praca socjalna z opieką instytucjonalną i środowiskową oraz praca socjalna z opieką nad osobą starszą i niepełnosprawną; w Państwowej Uczelni im. Stefana Batorego w Skierniewicach – służby społeczne i praca socjalna.

Zainteresowanie studiowaniem na kierunku praca socjalna w latach 2012/2013 i 2017/2018

Do zbadania tendencji w kształceniu studentów na pracowników socjalnych zebrano dane w 2019 r. po podjęciu decyzji o napisaniu monografii z okazji 100-lecia polskiej socjologii. Postanowiono zestawić dane statystyczne i dokonać obliczeń w interwale pięciu lat. Wielkości te ilustruje tabela 1.

W okresie pięcioletnim niniejszej analizy kierunek ten prowadziło dziewięć państwowych uniwersytetów, na których w roku akademickim 2012/2013 studiowało 1 476 osób (185 studentów pracy socjalnej średnio na jeden uniwersytet), a w 2017/2018 – 1 856 osób (232).

W przeciwieństwie do kierunku socjologia w latach 2012–2017 nastąpił wzrost liczby studentów pracy socjalnej w uniwersytetach państwowych o 25,7%. Na jeden państwowy uniwersytet przypadało w roku akademickim 2012/2013 mniej studentów pracy socjalnej niż socjologii o 430 osób, a w 2017/2018 już tylko o jedną osobę. Największą liczbę studentów na ten kierunek pozyskał w roku akademickim 2012/2013 Uniwersytet Łódzki (399), a najmniejszą Uniwersytet Jagielloński w Krakowie (55) i Uniwersytet Wrocławski (86). Natomiast w roku akademickim 2017/2018 liderem w tej dziedzinie był Uniwersytet Rzeszowski (440), a Uniwersytet Jagielloński w Krakowie utrzymał nadal najmniejszą liczbę studentów pracy socjalnej (70), dołączył do niego Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (89).

Tabela 1. Wielkość i dynamika liczby studentów i absolwentów na kierunku praca socjalna w uczelniach publicznych w latach 2012/2013, 2014/2015, 2017/2018

Lp.	Wyszczególnienie	Studenci			Absolwenci			Kierunki studiów*
		2012/2013	2017/2018	wskaźnik dynamiki liczby studentów	2014/2015	2017/2018	wskaźnik dynamiki liczby absolwentów	
I								
Uniwersytety państwowe								
1	Uniwersytet Warszawski	188	126	67,0	25	18	72,0	ps
2	Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu	168	200	119,0	38	39	102,6	ps
3	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	55	70	127,3	0	20	0	ps
4	Uniwersytet Łódzki	339	194	57,2	96	104	108,3	ps
5	Uniwersytet Wrocławski	86	387	45,0	44	77	175,0	ps
6	Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie	223	89	39,9	56	32	33,8	ps
7	Uniwersytet Śląski w Katowicach	299	351	117,4	100	134	134,0	ps
8	Uniwersytet Rzeszowski	118	440	372,9	48	87	181,3	ps
9	Uniwersytet Szczeciński							
Ogółem I praca socjalna		1476	1856	125,7	407	491	120,6	ps
II								
Kościelne szkoły wyższe o prawach publicznych								
1	Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II	301	123	40,9	76	78	63,2	ps
2	Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie	85	116	136,5	24	75	312,5	ps
3	Akademia Ignatianum w Krakowie	0	18	0	0	0	0	ps
Ogółem II praca socjalna		386	257	66,6	100	153	153,0	ps
III								
Inne uczelnie państwowe								
1	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie	441	252	57,1	125	65	52,0	ps
Ogółem III praca socjalna		441	252	57,1	125	65	52,0	ps
IV								
Państwowe wyższe szkoły zawodowe								
1	Państwowa Uczelnia Zawodowa im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie	0	55	0	0	0	0	ps
2	Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu	63	62	98,4	48	29	60,4	ps

Lp.	Wyszczególnienie	Studenci			Absolwenci			Kierunki studiów*
		2012/2013	2017/2018	wskaźnik dynamiki liczby studentów	2014/2015	2017/2018	wskaźnik dynamiki liczby absolwentów	
3	Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży	223	130	58,3	68	40	58,8	ps
4	Małopolska Uczelnia Państwowa im. rotmistrza Witolda Pileckiego w Oświęcimiu	0	25	0	0	0	0	ps
5	Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku	214	66	30,9	67	28	41,8	ps
		73	109	149,3	0	62	0	pse
Ogółem IV praca socjalna		573	447	78,0	183	159	86,9	ps
Ogółem I, II, III, IV, V ps		2876	2812	97,8	815	868	106,5	

* Legenda: ps – praca socjalna, pse – praca socjalna z elementami organizacji i zarządzania.

Źródło: opracowanie i obliczenia własne. Dane na podstawie informacji zawartych w systemie POL-on według stanu na dzień 5 lutego 2018 r. z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Warszawie

Na państwowych uniwersytetach w Polsce w latach 2012/2013–2017/2018 wzrost liczby studentów pracy socjalnej o 25,7% i innych kierunków w dyscyplinie socjologia o 44,0% nie zniwelował spadku liczby studentów socjologii o 64,2%.

Na wszystkich uniwersytetach państwowych w roku 2017/2018 w stosunku do 2014/2015 wzrosła liczba absolwentów kierunku praca socjalna z 407 do 491, tj. o 20,6%.

Z uczelni kościelnych tylko w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II funkcjonuje nadal kierunek socjologii wraz z trzema innymi kierunkami w dyscyplinie socjologia, w tym praca socjalna, na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie prowadzony jest jedynie kierunek pracy socjalnej, a w Akademii *Ignatianum* w Krakowie praca socjalna była prowadzona w badanym okresie tylko w roku akademickim 2017/2018. Na tym kierunku we wszystkich trzech powyższych podmiotach zaznaczył się spadek liczby studentów o jedną trzecią, z 386 do 257.

Spośród dwunastu innych uczelni państwowych w badanych latach kierunek praca socjalna został powołany tylko na Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, ale i tu w latach 2012/2013–2017/2018 zaznaczyła się tendencja spadkowa o 42,9% (z 441 do 252).

Kierunek praca socjalna prowadziło w latach akademickich 2012/2013 i 2017/2018 pięć państwowych wyższych szkół zawodowych. W badanych pięciu latach w Państwowej Wyższej Szkole Techniczno-Ekonomicznej

im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu utrzymano liczbę studentów na prawie niezmiennym poziomie (63 i 62 studentów pracy socjalnej), w 2017 r. w Państwowej Małopolskiej Uczelni Państwowej im. rotmistrza Witolda Pileckiego w Oświęcimiu kształciło się 25 studentów, w Państwowej Wyższej Szkole Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży dynamika spadku wynosiła – 57% (z 223 do 130 studentów), a w Państwowej Uczelni im. Jana Grodka w Sanoku – 30,9% (z 214 do 66). Ta ostatnia uczelnia z powodzeniem uruchomiła kierunek praca socjalna z elementami organizacji i zarządzania, ponieważ zwiększono nabór z 73 do 109 studentów (wskaźnik dynamiki wzrostu 149,3%). W państwowych wyższych szkołach zawodowych w roku akademickim 2012/2013 najwyższy poziom wskaźnika udziału studentów kierunków w dyscyplinie praca socjalna w stosunku do łącznej liczby studentów wszystkich kierunków osiągnęła Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku – 20,5%. W roku akademickim 2019/2020 wskaźnik ten osiągnął wartości najwyższe w dwóch państwowych wyższych szkołach zawodowych – 13,1% w Uczelni Państwowej im. Jana Grodka w Sanoku i 12,9% w Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku.

Pod względem utrzymania stabilności liczby studiujących w dyscyplinie socjologia, w porównywanych latach, w najlepszej sytuacji były państwowe wyższe szkoły zawodowe, gdzie zanotowano zmniejszenie liczby studentów jedynie o 15%. Jednak studiowały w nich nieliczne grupy sięgające najwyżej ponad 200 studentów tylko w dwóch szkołach: w Uczelni Państwowej im. Jana Grodka w Sanoku (287) i Państwowej Wyższej Szkole Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży (223) w roku akademickim 2012/2013 i w Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku (245) w 2019/2020. Stan ten wyjaśniają dwa następujące fakty. Otóż w okresie siedmiu lat spośród wyższych szkół zawodowych w sześciu uruchomiono kierunek praca socjalna w dyscyplinie socjologia, a kierunek socjologia funkcjonuje jedynie w dwóch. Praca socjalna przyciąga więcej chętnych na studia aniżeli socjologia, szczególnie w lokalnych niewielkich uczelniach.

We wszystkich uczelniach publicznych kształcących socjologów stabilną pozycję utrzymał kierunek pracy socjalnej (2 803 studentów w roku akademickim 2012/2013 i 2 703 w 2017/2018), na którym wskaźnik dynamiki wyniósł 96,4%. Natomiast liczba studiujących na innych kierunkach w dyscyplinie socjologia wzrosła z 1 641 osób do 2 761 (o 68,3%). Liczba absolwentów pracy socjalnej była stabilna (2014/2015 – 815 studentów i 2017/2018 – 806 studentów). Natomiast liczba absolwentów socjologii spadła z 3 404 do 1 445 (o 57,5%).

Ścieżki kariery zawodowej studentów, doktorantów i absolwentów pracy socjalnej

Na podstawie wypowiedzi na pytanie otwarte zawarte w kwestionariuszu wywiadu, dotyczące planowanych dróg zawodowych studentów i doktorantów oraz ścieżek kariery zawodowej absolwentów pracy socjalnej, dokonano następującej typologii: kontynuacja kształcenia, praca naukowa na uczelniach, łączenie pracy naukowej z karierą poza uczelnią, łączenie pracy naukowej z własnym biznesem, założenie własnej firmy, uzupełnianie i zmiana kwalifikacji, brak sprecyzowanych planów zawodowych.

W pierwszej dekadzie XXI w. studiowanie socjologii było często łączone z wyborem specjalności pracownika socjalnego. Konieczność zmodyfikowania socjologii, by wyłonić nowy kierunek praca socjalna w ramach dyscypliny socjologia wynikała z Ustawy o pomocy społecznej z 2006 r. Zadało to pewien cios socjologii, eliminując socjologów jako pracowników socjalnych w państwowych i samorządowych instytucjach pomocowych, co spowodowało wyraźny spadek zainteresowania kształceniem na kierunku socjologia. Wcześniej kadra ośrodków pomocy społecznej rekrutowała się w znacznej mierze spośród absolwentów socjologii. W myśl tej ustawy nie pozwalano absolwentów kierunku socjologia zatrudniać na stanowiskach związanych z pracą socjalną, na których pracowali wcześniej. Natomiast mogli je zajmować ci, którzy posiadali dyplomy kierunku praca socjalna, polityka społeczna, uzyskane także w szkołach policealnych. Wyodrębnienie się nowego kierunku praca socjalna w dyscyplinie socjologii, który „wywalczył” uprawnienia do wykonywania zawodu pracownik socjalny spowodowało, że osoby chcące pracować w pomocy społecznej wybierają ten nowy kierunek. Chociaż kierunek praca socjalna nie zawsze trafia na podatny grunt, ponieważ młodzi boją się tego zawodu ze względu na dużą odpowiedzialność w wykonywaniu obowiązków zawodowych, przy braku możliwości szybkiego osiągnięcia awansu i sukcesu oraz przy relatywnie niskich zarobkach w stosunku do średniej krajowej i porównywalnych zawodów pomocowych.

W czasie prymatu wartości instrumentalnych nad autotelicznymi wiedza i poznanie samo w sobie są nieatrakcyjne, koniecznie powinny mieć walor praktyczny i kandydaci muszą być wyraźnie do tego przekonani. W ostatnich dziesięcioleciach w życiu społecznym dominuje nastawienie na praktykę, dlatego w nauce rozwinęło się wiele kierunków studiów praktycznych, jak między innymi praca socjalna, które w szerokim zakresie korzystają z socjologii, ale ukierunkowują się na praktykę. Niektórzy socjologowie wychodzą z założeń

nia, że socjologia przechodzi pewne przeobrażenia, staje się nauką bardziej konkretną, szczegółową z wąskimi praktycznymi specjalnościami. Dla zwiększenia naboru dyscyplina socjologii bardzo się „rozwadnia”, włączając kierunki studiów, jak np. praca socjalna, dotyczące zagadnień społecznych, które stały się konkurencyjne do kierunku socjologia. Pojawianie się kierunków innych, mniej lub bardziej pokrewnych, jak np. praca socjalna, spowodowało przeniesienie zainteresowania na nie. Te nowe kierunki oferują kształcenie praktyczne i do pewnego stopnia wskazują sektor, w którym absolwent może poszukiwać zatrudnienia. Nie każdy student jest zainteresowany teorią socjologiczną lub praktyką badawczą, chce po prostu „mieć fach w rękę” i nie dostrzega, że socjologia dostarcza o wiele więcej: otwartość, „wyobraźnię socjologiczną”, umiejętność budowania relacji z otoczeniem oraz łatwość przekwalifikowania się w razie potrzeby. Fetyszyzacja utylitarności i skupienie na umiejętnościach praktycznych, bez rozwoju umiejętności „miękkich”, widoczna w ogólnie rozumianej polityce, ale też tej bezpośrednio na rynku pracy, a także regulowanie zasadami rynkowymi wszelkich obszarów życia gospodarczego i w dużej mierze społecznego, sprawiają, że socjologia nie jawi się tak atrakcyjna jak dawniej. Studenci wolą wybierać te kierunki, po których, w powszechnym mniemaniu, znajdują zatrudnienie.

Dwustopniowość studiów pozwala kontynuować kształcenie na studiach magisterskich, wybierając inne kierunki studiów aniżeli kierunek wybrany do licencjatu. Zdobywanie licencjatu z pracy socjalnej i magisterium np. z zarządzania, prawa, administracji przygotowuje zdaniem respondentów do pracy w instytucjach pomocy społecznej, w tym na stanowiskach kierowniczych. Możliwość odbywania stażu w instytucjach pomocy społecznej pozwala poznać specyfikę pracy i zdecydować chęci kontynuacji kształcenia do zawodu pracownika socjalnego lub zmiany profilu dalszego kształcenia. Kształcenie na kierunku praca socjalna, zdaniem respondentów, przygotowuje kompetentnych pracowników kształtowania wielu obszarów polityki społecznej. Możliwości rozwoju biznesu po zdobyciu kwalifikacji na kierunku praca socjalna upatrywane są w stworzeniu i prowadzeniu np. własnego Domu Sąsiedzkiego, Domu Dziennego Pobytu. Zdobywanie kompetencji „miękkich” w zawodach pomocowych interesuje częściej kobiety ze względu na elastyczność w planowaniu drogi życiowej. Prawie połowa badanych studentów wyraża wolę podjęcia pracy zgodnie z posiadanym wykształceniem i tyle samo absolwentów pracuje w zawodzie wyuczonym.

Zakończenie

Powoływanie w ramach dyscypliny socjologia kierunku praca socjalna nieco neutralizowało sytuację zmniejszania się liczby studentów na kierunku socjologia. W niektórych uczelniach rosnący nabór na ten kierunek był w badanych latach 2012/2013–2017/2018 wyższy aniżeli na kierunek socjologia ze spadającym naborem. Dzięki znacznemu zainteresowaniu kształceniem na kierunku praca socjalna, dającym uprawnienia zawodowe pracownika socjalnego, liczba studentów tego kierunku przewyższała liczebność studentów na kierunku socjologia.

Podczas autorskich badań w wywiadach zbadano motywacje wyboru studiów na kierunkach w dyscyplinie socjologia, wśród których można wyróżnić następujące typologie: zainteresowania społeczne i humanistyczne, chęć zrozumienia i ciekawość i świata, konsekwencja młodzięcych zainteresowań, rozwijanie osobistych predyspozycji, praca z ludźmi wynikająca z postaw społecznikowskich, poszerzanie wiedzy, podnoszenie kwalifikacji, efekt promocji kierunków w dyscyplinie socjologia, opinie o studiowaniu socjologii i perspektywach pracy, jako drugi wybór po maturze, rozpoczęcie kolejnych studiów, lokalizacja uczelni, niezdecydowanie przy wyborze kierunku.

Wykładowcy kształcący studentów na kierunkach w ramach dyscypliny socjologia charakteryzowali i oceniali następujące strategie podejmowane w swoich uczelniach: elitarność kierunków podnosząca prestiż i jakość, brak selekcji kandydatów na studia, nowe specjalności i kierunki jako szansa na rynku pracy, praktyczne programy nauczania w ofercie kształcenia, promocyjne działania uczelni, niedostateczne działania uczelni, promocja w mediach. Podawali oni także źródła przyczyn spadku zainteresowania studiowaniem w dyscyplinie socjologia: Niesprzyjająca polityka państwa, negatywne odniesienia polityków do nauk społecznych i humanistycznych, niekorzystne reformy szkolnictwa wyższego, medialne wypaczenia obrazu studiów na kierunkach socjologicznych, niski poziom wiedzy o socjologii w świadomości społecznej, niż demograficzny, masowość kształcenia, pragmatyzacja profilu wykształcenia, wymagania rynku pracy, pogarszanie się dydaktycznej i metodologicznej kondycji socjologii, brak konsolidacji środowiska socjologicznego, problematyka społeczna poza zainteresowaniami młodzieży, oczekiwania studentów.

Utrzymanie naboru na kierunek praca socjalna, w obliczu niskich zarobków, braku prestiżu zawodu pracownika socjalnego, słabych perspektyw awansu i rozwoju zawodowego, a także charakteru pracy wymagającej wysiłku prowadzącego do szybkiego wypalenia zawodowego, uzależnione jest w dużej mierze od zmian w polityce płac i zatrudnienia pracowników socjalnych.